

Dva gospodarska sistema in njune morebitne posledice za Slovence

Ako bi se postavili na stališče liberalističnega svetovnega gospodarstva in poizkušali najti odgovor na vprašanje, kako naj bi izgledalo idealno gospodarstvo življenja naše domovine — in se pri tem ne bi pustili vplivati od rodoljubnih čustev —, potem bi pač prišli do nekega določenega, čeprav za nas kaj slabega zaključka.

Zanimivo je, da bi prišli pri razlaganju o gospodarskih možnostih našega ozemlja do zelo podobnega zaključka, tudi če bi se postavili na diametralno nasprotno gospodarsko stališče, namreč na stališče, ki so ga zavzeli gospodarski upravitelji Sovjetske Zveze tja od leta 1930 dalje.

V prvem primeru bi bil zaključek približno naslednji:

S stališča liberalističnega svetovnega gospodarstva in svobodne trgovine naj vsaka gospodarsko-zemljepisna enota proizvede v glavnem le one dobrine, katerih izdelava in pridobivanje ima na njenem področju največ naravnih pogojev za uspeh. (Absolutna gospodarska renta.) Tako so nastala po vsem svetu znamenita območja posameznih tako imenovanih monokultur, n. pr. bombaž v Egiptu, v južnih USA itd., kava v Braziliji, žito v južni Kanadi itd., živinoreja v Argentini, volna v Avstraliji, kavčuk v Holandski Indiji, les v severnih evropskih deželah in v Kanadi itd.

Zaradi olajšane izmenjave produktov posameznih monokultur po svobodni trgovini bi bil iz čistega koristnostnega stališča seveda ta gospodarski red za mnoge dežele upravičen. To je najprimernejša pot za gospodarsko ureditve našega ozemlja. »Z najmanjšim trudom največ dosegati.«

Dežele, ki so mogle dejansko izvajati omenjeno gospodarsko politiko, so bile deležne tudi ugodnosti te svetovne izmenjave. Velika večina najrazvitejših zemeljskih dobrin je bila njihovim prebivalcem dostopna po najnižjih možnih cenah. Privlačila pa so si tako gospodarsko politiko lahko le one dežele, ki so bile po naravi obdarjene z možnostjo, da na svojem področju izredno ugodno pridobivajo eno ali drugo življenjsko važno surovino, hrano ali industrijski izdelek. Večina teh po naravi blagoslovljenih dežel je redko naseljenih in prebivalstvo se je v pretežni večini posvetilo gojenju ali pridobivanju teh posameznih dobrin. Ni nobenega dvoma, da je za take države ta gospodarska politika pravilna, čeprav ima tudi slabe strani. Pomislimo, da so n. pr. izredno izpostavljene posledicam velikih gospodarskih kriz.

Poglejmo pa sedaj, kakšne možnosti bi se nudile naši domovini in njenemu gospodarstvu pri taki ekonomski politiki.

Najprej moramo ugotoviti, da naše domovine narava ni obdarila z nikakimi izrednimi bogastvi.

Največ, kar imamo, so naši gozdovi. Pa tudi ti gozdovi ležijo večinoma tako neprimerno, da prevoznimi stroški, preden les pride do morja, požro vsi prednosti, ki bi jo morda naši gozdovi zaradi bližine morskih pristanišč imeli pred povprečnimi evropskimi ali izvenevropskimi gozdovi. Poglejmo n. pr., kar se tega tiče, severne evropske dežele. Ugodna lega ob plovnih ali splavnih rekah omogoča izredno cenen prevoz lesa, četudi so gozdovi večkrat zelo oddaljeni od morske obale. (Niti ena naših plovnih ali splavnih rek ne teče v Jadrano!) Tako je bilo mogoče, da nam je celo v Italiji večkrat delal konkurenco severni les.

Naše poljedelstvo je razen v redkih predelih največ alpskega značaja. Rodovitnost je daleč pod povprečjem evropskih in čezmorskih kmetijskih predelov. Ako igra poljedelstvo pri nas poglavitno vlogo, je to zgolj zaradi pridnih rok naših kmetovalcev (in ker drugega izhoda za nas ni bilo).

Nekateri naših rudnikov so sicer pomembni, vendar si tudi na tem področju ne moremo obetati posebnih uspehov, saj bodo nadaljnje možnosti verjetno v kratkem izčrpane.

Naša industrija, če jo vzamemo v povprečju, ima le pogoje, ki jih ima industrija v večini nam po gospodarskem ustroju sorodnih evropskih dežel, seveda če bi se naš človek, zaposlen v industriji, bodisi kot delavec, uradnik ali podjetnik, še nekoliko bolj izuril.

Glede vodnih sil (elektrifikacije) stojimo nekoliko ugodneje. Tukaj nas čakajo tudi važne naloge. Pomena pa tudi ne gre pretravati.

Glede živinoreje imamo morda še najugodnejše pogoje. Pa tudi tukaj so nam na poti resne ovire. Pri pravih živinorejskih deželah morajo biti namreč na razpolago ali zadosti prostori pašniki ali travniki, da ti zadosti potrebi po krmu (Argentina, Avstralija, predeli Rusije itd.), ali pa morajo ležati živinorejski predeli prometno tako ugodno, da lahko to krmno in krmila uvažajo po ceni od drugod. (Danska, Holandska itd.)

Ako bi hoteli liberalistična svetovna gospodarstva načela docela uveljaviti za našo domovino, bi morali torej logično priti do naslednjega zaključka:

Slovensko poljedelstvo nimamo upanja, da bi se uveljavilo v svetu svobodne iz-

Der Tod. Den uns die angloamerikanische Gangster bringen. Franzos am 27. VIII. 1944. — Smrti. ki nam jo prinesejo anglo-ameriški gangsterji. Borovnica 27. VIII. 1944.

Storimo vse, da bomo veljali za narod dolžnosti in narod časti!

Govor generala Rupnika na nedeljskem ljudskem zborovanju v Rovtjah

Rovtarski možje, žene, fantje in dekleta!

Tudi Rovtari na tem lepem koščku slovenske zemlje so pravočasno spoznali strupota in prepade, do katerih je prikolovratil slovenski narod. Rovtari so bili med prvimi, ki so se zoperstavili satanski igri boljševikov, kateri so se spretno skrivali pod »svobodilno« fronto. Zgrabili so za orožje in udarili po tolovajih, kjer koli so jih pač v tem okolišču dobili. Gladko so odbili vse roparske napade na Rovte, in si tako ohranili mir in varnost.

Rovtari, s tem ste si pridobili za sluge tudi za ostalo našo ljubljeno domovino. S tem ste dokazali, da vaša domovinska čustva in ljubezen do grude in naroda močnejša kot židovski vplivi, ki so prihajali preko dela našega izobraženstva tudi k vam. Sedaj pač lahko presodite, kakšnega pomena je zvestoba domači grudi in rojakom. Naša gruda je zrasla našim prednikom, ki jih je usoda pred poljudnim tisočletjem postavila sem, prav v srce. Ko pa nas je Bog postavil sem, nam je naložil tudi nalogo, ki jo je določil vsem narodom, katerim je namenil lastno domovino. Ta božja zapoved nam nalaga, da negujemo in gojimo svojo domočo grudo in vse, kar na njej biva. Z vso pazljivostjo se moramo posvečati ljudem in njihovim živalim in rastlinam, ki jim služijo, da tako dajemo življenje slovenskemu narodu. Ta zvestoba pa zahteva tudi odpoved in hrabro stiskanje zob v zapuščanju v vsemogočnega, ki mu je naš narod zaradi vernosti in vdanosti v mučeniškem trpljenju posvečen. Vsak narod ima svoj značaj in svojemu značaju odgovarjajočo nalogo, ki jo mora izpolniti. Slovenci, storimo vse, da bomo pred zgodovino stali kot narod, ki se zaveda svoje dolžnosti in časti!

Del človeštva, ki biva v naši domovini, so naši rojaki, ker pripadajo našemu narodu, naši ožji slovenski družini. Nikakor pa ne smemo pozabiti,

da prav tako vsi skupaj tvorimo širo evropsko domovino. Zato štejemo k širo evropski družini tudi pripadnike drugih narodov, ki bivajo pri nas. In prav tako kot že po svoji prirojeni, nagonski lastnosti želimo, da bi se vsi pri nas dobro počutili, upravičeno želimo, da bi se naši ljudje v Nemčiji, Italiji, Hrvaški in drugje prav tako počutili.

Ker pripadamo evropski družini narodov, nas mora prav ista skrb, ki nas navdaja za naše rojake, navdajati tudi za naše evropske sorodnike. Prav tako, kot se borimo in skrbimo za ljudi in vse, kar je njihovega v naši ožji domovini, moramo v borbi za nas same skrbeti in se boriti tudi za našo širo evropsko domovino, ker dejstvo je, da brez protiboljšev. Evrope tudi naša domovina ne bo, kakor si jo želimo, brez protiboljševske Evrope tudi naš narod ne bo takšen, kakor ga je v svojih načrtih zasnovala Previdnost.

Prav tako kot ima naša majhna domovina smrtnega sovražnika žida v ofarski podobi, ki nas je zapeljal in zastopil, da se med seboj mesarimo, ima tudi ostala Evropa istega sovražnika, ki hoče vse krščansko človeštvo ponizati na stopnjo brezdušnih in brezbožnih sužnjev zla in pekla.

Zato pa je treba strniti vse sile, da se mu kot narod — in to kot enoten in discipliniran narod — brez vseh posttrankih namenov in želja zoperstavimo. Če namreč ne bomo nastopali tako, ne bo nič več naša last, ampak bomo zaigrali svoje najvišje dobrine. Ne bomo imeli domovine, ki nam je v tak ponos, nehali bomo obstojati kot narod. Boljševizem bo raztrgal družine, može bo ločil od žena, starše od otrok, rojake bo razgnal, jih pomešal z drugimi narodi, s črnci, rumeno raso in nas bo kot delovno živino z bičem nagnal v sibirskie gozdove, rudnike in tovarne.

Najhujša vojna vseh časov se bije sedaj za Evropo, za našo širo domo-

vino. Prav včeraj smo imeli priložnost, prvič okusiti grozote razdejanja, ki ga sejejo boljševiški pomočniki na našo častljivo mater Evropo. Hudo nas je prizadelo, toda marsikoga bo menda tudi spametovalo. Naša dolžnost je, da svojo narodno skupnost spričo vsega, kar nas v bodočnosti še utegne zadeti, še bolj strnemo, da bomo kot pravi rojaki znali v vsakem trpljenju biti bratje med seboj, ki si pomagajo k rešitvi in vstajenju. Prav tako pa se obrača naš gnus proti vsem, ki s svojim divjanjem podpirajo zločinski boljševizem, za kar morajo doprinesati svoj visoki davek otroci in žene naše krščanske celine. Toda verujemo v neskončnega Boga, ki bo naklonil vso svojo pomoč zdravim silam Evrope, da bo satanski naklep žida, ki je naščuval evrop. narode drugače proti drugemu, propadel. Če ima zgodovina narodov še kakšen smisel, boljševiška zverina mora navzlic pomoči židovstvu zapisanih pomočnikov prej ali slej poginiti, da bodo evropski narodi zopet zaživeli svoje življenje, ki jim ga je namenila Previdnost. In v tej borbi sta Nemčija in nemški vojak prva borca za Evropo. Ta dva in z njo združene zdrave evropske sile se nikoli ne bodo pustile premagati od židov in njihovih pomočnikov, ampak jih bo sila in grozeča nevarnost samo zblížala za bodoče ustvarjanje v miru in red. Ta zmaga pa bo tem prej izvojevana, čim prej bodo narodi izpolnili svojo evropsko in človeško dolžnost in dali vse svoje razpoložljive sile na razpolago za boji proti silam boljševiškega pekla. V tem skrajnem trenutku je torej tudi naša dolžnost, da strnemo vse svoje sile v neomajno enoto v slovenskem domobranstvu in se tako v vrstah domobranstva kot krepke celote borimo za slovenski prostorček v protiboljševiški Evropi, v čemer so obsežene vse naše želje za rastjo. Le v taki borbi se bomo rešili grozečega židovskega suženjstva in si priborili lepšo bodočnost za naš narod in domovino.

Osnovne gospodarske resnice so v ničemer ne izpremenjene, pa bodisi da urejate gospodarsko življenje zasebna podoba in zakon o ponudbi in povpraševanju, kakor je to pri liberalističnem gospodarstvu, ali pa vsemogočnega državnega oblast, ki diktira ustvarjanje na tem ali onem sektorju narodnega gospodarstva po vnaprej določenem načrtu, ki naj služi dosegu določenega cilja. Tako vidimo, da so v Sovjetski Zvezi po raznih poskusih obveljale prav iste gospodarske načela kakor na Zahodu. Kjer ni bilo ugodnih predpogojev za določeno pridelke, za določeno industrijo, tam tudi z morda včasih nekoliko različnimi delovnimi načini ni bilo moči ustvariti ničesar izrednega. Tako vidimo, da je v tej ogromni gospodarski enoti, ki je v svetu povsem zase, obveljalo isto načelo, ki velja že od nekdaj in povsod: sadi bombaž tam, kjer najbolj uspeva;

IZ VSEBINE

- Stran 1.: Dva gospodarska sistema in njune morebitne posledice za Slovence.
- Stran 2.: Strahota letalske vojne se sega na naše semljo. (Slike letalskega napada na Borovnico 27. VIII. 1944.)
- Stran 4.: »Kaj je danes na Slovenskem tako hudo?« (Otroci odgovarjajo.)
- Stran 6.: Slovenski v l. 1941-44.
- Stran 7.: »Kakor da bi bilo res, da vse zapisaš pogin.« (Dokumenti o razkroju v OF in njeni »vojaki«.) Razkroj... ampak pri njih. Bil ga, bil do konca! (Uspehi v boju proti rdečim tolpom pretekli teden.)
- Stran 8.: Stare slave dedovina.

sej žito tam, kjer daje najboljše letino; kopljí premog, železo itd. tam, kjer je in kjer so stroški za odkop najmanjši; postavljaj težko industrijo tam, kjer so za to najboljše, posebno prevozní pogoji, itd. itd.

Gospodarski in politični sistemi ne morejo spreminiti zakonov narave. Lahko spreminijo socialna razmerja, ne morejo pa vplivati bistveno na gospodarski ustroj določene gospodarske enote. Zato ni nič čudnega, ako slišimo pri nas iz vrst ljudi, ki zagovarjajo preusmeritev po novem gospodarskem in socialnem redu Sovjetije, predloge o preureditvi našega gospodarstva v povsem extenzivnem smislu. Tudi po zamisli teh ljudi naj bi posamezne panoge našega gospodarstva zadela slična usoda, kakor je prej omenjeno.

Slovensko poljedelstvo naj bi se omejilo. Na redkih mestih (po najrodovitnejših velikih dolinah) bi se ustanovila kolektivna gospodarstva — kolhozi, ki bi z majhnim številom ljudi in najzdatnejšimi stroji obdelovali zemljo, ki bi bila pripravna za gojitve samo najprimernejših rastlin. Večina dosedanjih kmetovalcev bi postala nepotrebna in bi našla obstanek le v oddaljenih industrijah in še neobdelanih kmetijskih predelih Sovjetije. Vsa ostala slovenska zemlja, na kateri se peha naš kmet za svoj kruh, pa naj bi se zaradi premajhne rodovitnosti spremenila v velika živinorejske pašniške skupnosti. Pri tem bi zopet izgubilo gospodarsko upravičenost dela morda čez polovico dotedanjih kmetovalcev, ki bi si morali prav tako zagotoviti obstanek v daljnih industrijah ali agrarnih predelih.

Slovenska industrija bi se po teh zamislih prenesla na ugodnejša tlorišča, in za stroji bi romalo delavstvo.

Slovenski gozdovi bi se, kjer so prevozní pogoji še kolikor toliko ugodni, v najkrajšem času čim bolj izkoristili, nato pa bi se nehali z njimi ukvarjati, slično kakor se je to zgodilo že v nešteti primerih.

Medtem ko liberalistični gospodarski nazor dopušta svobodno odločitev v markisaterih gospodarskih vprašanjih, ne dopušta načrtno gospodarstvo boljševiško-marksistične smeri nikakih svojovoljnih posegov posameznika v gospodarsko življenje. Poleg tega lahko smatramo to boljševiško načrtno gospodarstvo za izrazito in stalno vojno gospodarstvo, ne glede na to, ali je dežela v vojni ali ne.

Ako imamo sedaj pred očmi oba opisana gospodarska sistema in gospodarske razmere pri nas, vidimo, da se Slovenci, ki bi radi ostali na tem svojem koščku zemlje, ne moremo ogreti niti za prvi niti za drugi sistem. Za prvega ne, ker zanj nimamo naravnih pogojev, za drugega pa — iz istega vzroka in pa zlasti ker bi ureditve tega boljševiškega načrtnega gospodarstva ogrozilo obstoj Slovencev kot naroda.

Ako bi gledali na ta vprašanja le s materialističnega stališča, bi morali priznati, da sta oba sistema gospodarsko utemeljena, izvedljiva pa le v ogromnih in idealnih gospodarsko-zemljepisnih enotah. — Ker se pa do danes še nismo povzpeli na stopnjo »svetovnih državlanov, vzvišenih nad vsakim nacionalnim in podobnim čustvovanjem«, smatramo zlasti drugi, to je boljševiško-marksistični gospodarski sistem in z njim svetovni nazor za nesprejemljiv, v kolikor se tiče nas Slovencev in naše domovine. Ne da bi tajili ogromni pomen, ki ga imajo v človekovem individualnem in družbenem življenju gospodarska vprašanja, se nam vendarle zdi, da to niso edina vprašanja, ki človeka zanimajo. Navezanost na zemljo, domoljublje, vera so dejstva, preko katerih ni mogoče.

Prav tako kakor so zastopniki zgodnjega gospodarskega liberalizma videli v človeku v prvi vrsti zgolj gospodarsko mislečo bitje (tako imenovani homo oeconomicus) in so se v tem temeljito zmotili — prav tako pristajajo boljševiško-marksistični gospodarski in socialni smeri preenjujejo človekovo odvisnost od golih materialističnih instinktov.

O tem, kakšne dejanske možnosti za gospodarsko življenje se nudijo naši domovini kljub neugodnim razmeram, s katerimi nas je obdarila usoda, bomo skušali podati pregled v eni prihodnjih števil »Slov. domac«.

Pisma nam in vam

Spoštovani gospod urednik!

Bedaj ko smo kolesarji spel prišli na svoj ratun in se smemo po dolgem času voziti, se spel vse obreza vanje, deloma upravičeno, deloma neupravičeno. Kolesar je bil pri nas že od nekdaj raja, ki se je vanj lahko vsak zaletaval in otresal nad njim jeziki. Cestnopolijski red je veljal samo za kolesarja, vsi drugi, zlasti pešci, so pa lahko delali, kar so hoteli. Bilo je sicer nekaj ukrepov, po katerih naj bi se tudi pešci ravnovali, pa je vse zaspalo. Pešci mislijo, da je cesta gmajna in da lahko hodijo in se sprehajajo, kakor se ti ljubi. Naj navedem samo en primer, ki sem ga sam doživel.

Zadnjič enkrat — ko še ni bilo nove odredbe, da se ne sme s kolesi na trg, in je sedaj določena nova pravilnica za kolesa — sem bil s kolesom na sadnem trgu in ponižno čakal ob strani, kdaj se me bo branjevka usmilila. Postavil sem se tako, da ja ne bi bil nikomur v napoto. Nasproti jo priseka neki možki, in ker se je oziral, da bi zagledal, kar bi razveselilo njegovo oko, se je zaletel v moje kolo. Brž je zmolil vse molitvice, kar se jih je

bil naučil o kolesarjih. Drugič sem srečal tega gospoda na Erjavčevi cesti. Vozil sem po desni strani, počasi, kakor se spodobi. In kdo jo priseka nasproti? Ravno ta možakar, ki zna toliko kolesarskih molitvic. Ni žel po pločniku, ampak tik ob njem po cesti, meni naproti, v posmeh vsem predpisom cestnopolijskega reda. Ali se vam ne zdi, gospod urednik, da tako ravnanje in obnašanje pešcev ni prav. Priznam, da se mnogo kolesarjev obnaša tako, kakor se ne bi smelo, in je prav, če jih oblast prime za ušesa. Toda prav bi tudi bilo, če bi oblast pocukala za ušesa tudi take pešce, ki mislijo, da je cesta športna igrišče. Če hočemo red, se ga moramo vsi držati in ne samo kolesarji. Kolesar.

Benjeni gospod urednik!

Ze dosti je bilo napisanega in govorjenega o ljubljanskih psičkih, prav toliko ali še več o zlatih ljubljanskih srcih. Ze dalj časa sem se pripravljala, da vam napišem nekaj pripomb glede obeh stvari. Ne vem namreč, ali občinstvo verjame v dohodnost ljubljanskih mešanov ali pa si ne upa z barvo na dan, da bi obsojilo farizeje. Ob dogodkih današnjih dni, ko prihajajo v Ljubljano lačni in bosi begunci, pa sem se odločila, da povem enkrat naravnost in brez olajšavanja to, kar bi bilo moralo biti povedano že zdavnaj.

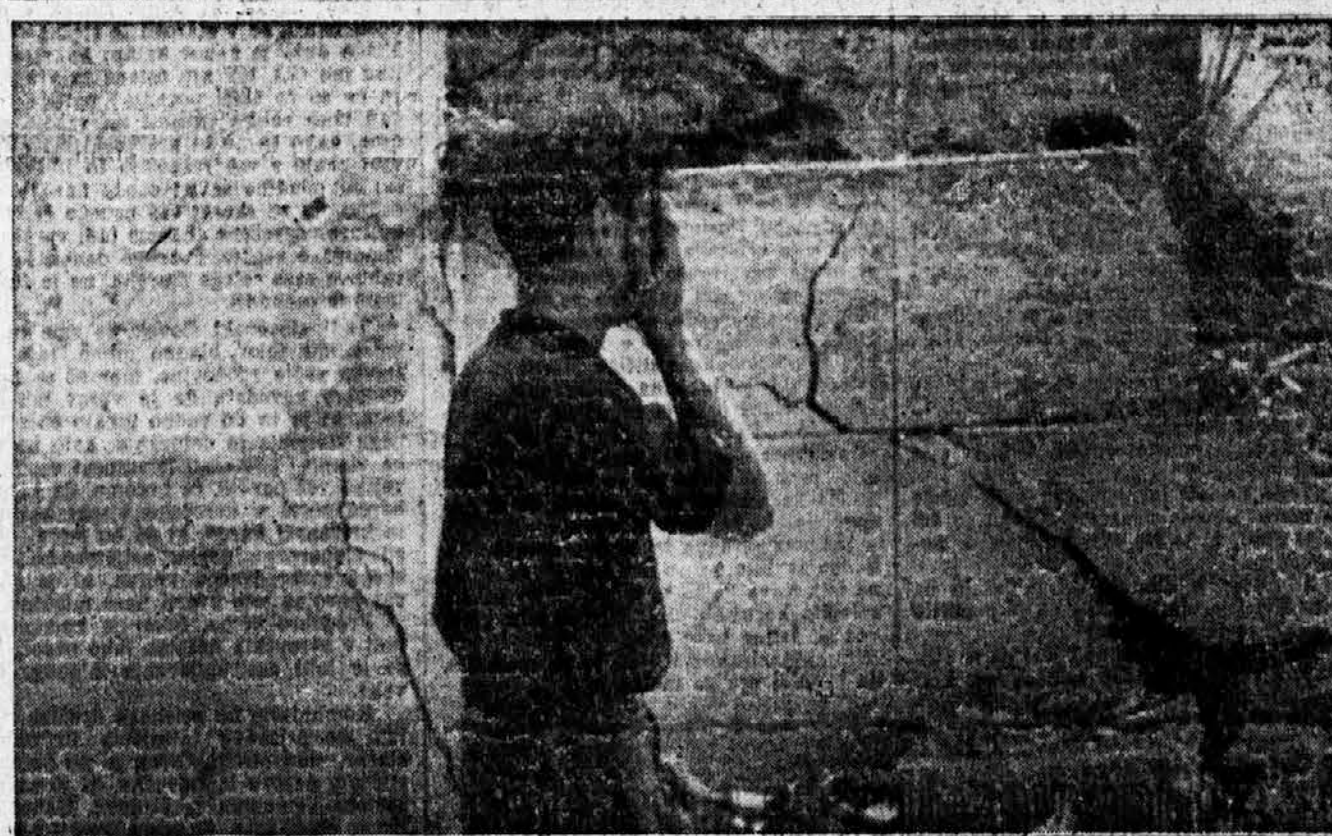
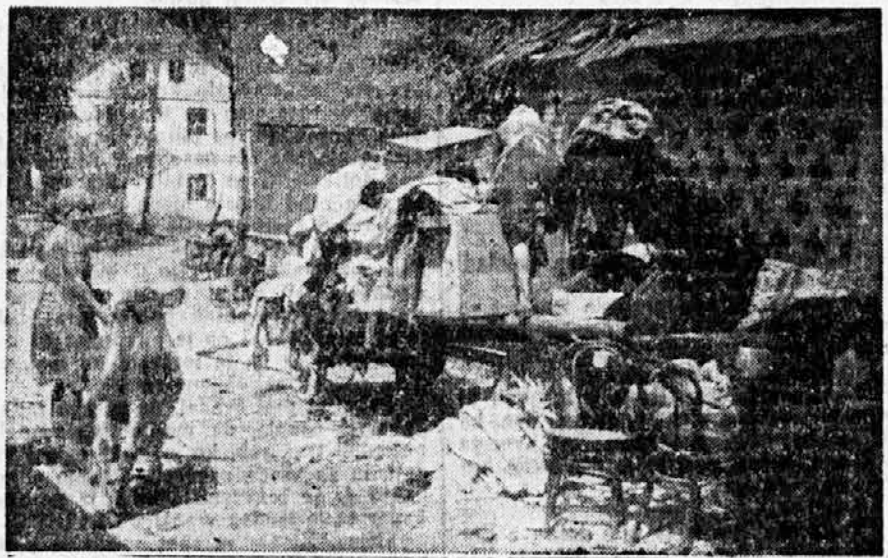
Vsi vemo, kakšne razmere vladajo glede prehrane, koliko skrbi imajo matere zaradi svojih otrok, ko ne morejo dobiti vedno mleka. Z očaljotimi pogledi nas zrejo uboge upadale oči begunkov, ki so jih pregnali z doma s svojimi materami. Očetov že itak ne poznajo več, ker so jim jih bodisi pobili osvobodilci, bodisi da že tri leta s puško v roki branijo imetje in življenje svojih domov in vseh Slovencev. Iskati so morali ti nedolžni otroci zaletišča v toliko opetani Ljubljani s zlatimi srci.

Vemo, da si mora marsikatera stara žena, ki je garala vse življenje, iskati zaslužka še na stara leta kot postrežnica. Vemo tudi, za koliko beguncer, odraslih, starih in mladih in celo neboljnih otrok, ki jih morajo skrbeti organizacije, ki so res z vsem srcem in prispevki od pravih dobrotnikov, ki pa izhajajo večinoma iz srednjih in nižjih slojev, ki so že sami kdaj kaj hudega prestali, prišlele na pomoč. Vemo, da je pošiljal Rdeči križ, obenem s živilskimi nakaznicami, ankete za prijavo prostih ležišč, brali smo že nešteto krat prošnje, da bi dobri ljudje sprejeli v oskrbo, ali morda celo za svojega kakega otroka. Vse to vemo, če seveda hočemo vedeti.

Postavim pa nasproti temu vsemu družino, ki ji ne manjka ničesar. Samo za luksuz preživlja dva čuka, redi ju, kot bi bila za zakol. Iz dneva v dan teže hodita ti dve zlati živali in polegata na otmah in foteljih. A čujte in slišite! Na krmijo ju morda z nezabeljenimi kozinimi žganci, kaj že. Tega psički si fini familiji ne prenesejo. Po tleh jim poslaščajo posodica pravega mleka, petenke, štruklje in vse jim helijo z mastjo. Prav ni ne pretiravam, če pravim, da bi lahko seštel na nekaj prstov ljudi v Ljubljani, ki tako jedo, kot ta dva psa. Vem tudi za primer, ko ljubljanska dama koplje svojega psička v pravem Radonu, druga spel, prav tako dama, ga do kopanju suši z električnim fenom. Ali

Strahote letalske vojne so segle na našo zemljo!

Slike iz Borovnice na Notranjskem, ki je postala 26., 27. in 29. avgusta žrtev angloameriških letalskih napadov

spada to k vojnemu gospodarstvu? Posrežnica, ki prihaja, ne dobi nikdar niti koščka kruha. Res da sta z gospo tako dogovorjeni, ali vprico uboge stare ženske le ni potrebno metati psom zabeljenih štrukljev, ki jih reva že nekaj let v dela ni, kaj šele pokusila. Berača odpade, češ da mu ne morejo dati kosila, ker ni oddal njim nakaznice. Ali sta psička oddala živilsko nakaznico?

K vsemu, dovolite, da predlagam sledeče. Resnici in pravici na ljubo moram povedati na ves glas. Kdor ima še dones denarja, da prehranjuje psa in še celo dva, naj se mu odvzame živilska nakaznica. Če namreč daje psom mleko, pečenke in štruklje iz bele moke, dobiva vse to le na črni borzi in nakaznice nikakor ne potrebuje. Kaj je taki družini plačati tiste majhne takse za vse leto! Poznam namreč družino milijonarja, ki mu ničesar ne manjka, a mora biti svedo gospodična hčerka kljub temu v službi, da odjeda kakemu res potrebnemu dekletu kruh, in pa, saj veste, taki časi so, kot pravi milostljiva gospa, je bolj krta. Zakaj ne bi izšla kar odredba, da se morajo pokončati psi, ki niso direktno za varuho? In to bi bilo le v nekaj primerih na periferiji. Naj mi odgovori, kdor hoče: zakaj je sploh dobro, da žive ti cučki v Ljubljani? Prosim iskrenega odgovora! Nemalo je tudi marsikoga ogorčilo dejstvo, da so vsi naši časopisi ob priliki odkritja pasje klavnice poudarjali le ogromno škodo, ki so jo ti nepridipravniki storili, ker je bil ta in ta pes vreden štirideset tisoč lir. Številke so rasle kot gobe po dežju. Koliko so pa potem vredna življenja naših ljudi, ki so jih pobili sinovi in hčerke teh ljubljanskih gospodov, če hočemo računati s li rammi, kot oni s svojimi kosmatimi dušami? Torej glavno je to, ker so pokončali tako visokovredne pse in ne dejstvo, da so sleparili in prodajali pasje meso za teležje ter spravljali v nevarnost zdravje ljudi.

Gospodi, ki ima kavč in pernate blazine za svoje psičke, naj se po odvzemu teh dodeli brez večnih kompromisov, ki so za nas tako značilni pri boljših družinah, begunski otrok, ki bo zadovoljen tudi z navadno tečno hrano ter ne bo zahteval pečenke.

Zakaj toliko pisanja in speliranja na elata ljubljanska srca? Začetki je treba dejanj in strogih ukrepov.

Begunka.

Spoštovani gospod urednik!

Brez dvoma vam bo, gospod urednik, mnogo ljudi iz našega južnega konca Ljubljane hvaležnih, če priobčite tole pismo, ki ga nisem napisal, verjemite mi, iz kakšne osebnosti in želje ali zamer, marveč zato, ker tolikokrat na lastno oči vidim in tudi od drugih slišim, kako se ljudem godi krivica. Godi se jim krivica tudi v tem primeru zaradi grde sebičnosti nekaterih in morda vsaj deloma tudi zato, ker ljudi, ki izigravajo in krivijo predpise o prodaji živil, zadržujejo se vse premisle kazni.

V južnem koncu mesta, kjer stanejem, imamo mlekarno, prad katero se vsak dan okoli polnočnega, ene, dveh, ali celo treh — kakor pač nanese — gnete vse polno ljudi, zlasti pa še otrok, ki čakajo v vrsti na mleko večnih tudi po uro, dve ali še več, vzle posji vročini, ki pritiska

v teh dneh. Pred to mlekarno je vrsta tako dolga zlasti se zato, ker zadnji mesec ali dva dobivajo v njej mleko tudi stranke neke druge mlekarne, ki pa so ji — ne vem zakaj — obrat zaprli. A to je mimogrede povedano.

Bilo je v dneh, ko prometa v našem mestu ni motila sirena, a vendar se je dogajalo redno, da je mleko — razen neke malega, kar ga prinesejo bližnji kmetje tostran mestne zaporne črte — prihajalo v mlekarne šele opoldne ali pa še pozneje, medtem ko so ga v večinih mlekarnah po mestu ljudje lahko dobili že ob devetih. Zakaj ta razlika? Zaradi nekega sto metrov večje oddaljenosti bi ga vendar lahko pripeljali nekoliko prej, zlasti če, ker ga razvažajo povsod s avtomobilom. Res je sicer, da ga vsem mlekarnam hkrati ne morejo dostaviti, a kaj bi bilo, če bi vsaj večših nekoliko zamenjali vrstni red. Zakaj mora prav južni konec mesta vedno dobiti mleko tako pozno? Zakaj morajo biti otroci vprav v tem mestnem koncu tolikokrat prikrajšani, ker se mleko zaradi pozne dostave sprico pasje vročine skisa?

To bi bilo eno. Hudo razburjanje pred to mlekarno pa povzročajo redno tudi ljudje sami, to se pravi tisti, ki mislijo, da zanje velja vedno nekaj posebnega, da jim ni treba čakati v vrsti, marveč da lahko gredo kar naprej, drugi pa da so nesramni, če ugovarjajo in zahtevajo red in enako pravico za vse. Niti se ne izgovarjajo, zakaj se jim tako muči, marveč delajo to še očitne nesramnosti in druge še nahučijo, če jih opozore, da to ni prav, ali pa jim celo groze. Ali res ni mogoče drugače, da mora biti povsod stražnik?

In slednjič naj povem še tole: Mleko, ki ga v mlekarne prinese bližnji kmetje

do osmih zjutraj, je namenjeno izključno le dojenčkom in je tudi prav tako. Zail le, da ga je za vse dojenčke v našem koncu mesta premalo in da ga dobe le tisti — vsaj v zadnjem času je tako — ki imajo posebna dovoljenja. Po kakšnih merilih so jih na pristojnem mestu izdajali, ne vem, in se v to tudi ne nameravam spuščati, ker živim v prepričanju, da so tam storili vse po najboljši vesti in vednosti. Le to mi ne gre v glavo, gospod urednik, kako to, da v tej mlekarni v južnem koncu Ljubljane ta ali oni odrasli možki ali ženska, ki po predpisih sploh nima pravice do kaptje mleka, lahko dobi zjutraj na mizo belo kavo, kakor včasih, ko ni bilo vojne. Od kod to mleko, če ne iz tiste skupne zaloge, ki so jo zjutraj prinesli v mlekarne bližnji kmetje in ki je »baje« namenjena samo za dojenčke?

Kaj boste k temu rekli, gospod urednik? Jaz rečem za zdaj le to, da ne naltolujem in da pišem te vrstice zato, ker se mi zdi prav in dolžnost, opozoriti na krivico, ki jo zaradi brezvestnih ljudi morajo trpeti nedolžni in lačni otroci!

Ljubljancan.

Pojasnilo

V našem listu smo zadnjič poročali o izkopu žrtev v Grčaricah, ki so jih komunisti lansko leto postreli. Poročali smo, da je bilo najdeno na severni strani pokopališkega zidu v Grčaricah truplo Marjana Ferlineca.

Član komisije, ki je iskopal te žrtve, nadporočnik Lenšček nam je poslal sledeče pojasnilo:

Pri izkopu je bil navzoč demobranec 25. čete Črtalič, ki je takoj, ko se je pokazalo truplo in smo ga pričeli natančneje ogledovati, dejal, da je to neki dijak Marjan iz Ljubljane. V komisiji zapisnik smo tudi zapisali: dijak Marjan iz Ljubljane. Ko smo pa naknadno primerjali fotografijo Ferlinecove z »obrazom« trupla, ki smo ga odkopali, smo morali ugotoviti, da je bil obraz trupla veliko bolj podolgovat, kakor je Ferlinec. Za časa svojih študij v Ljubljani sem instruiral Marjana Mencingerja, sina šefa tehničnega oddelka pokrajinske uprave. Ker mi je bilo znano, da je ta fant bil usodnega dne tudi v Grčaricah, sem dejal, da je to morda Marjan Mencinger, in smo to tudi zabeležili v komisijski zapisnik, seveda z vprašanjem. Trdim, da je celo truplo, kakor tudi obraz, mnogo prej sličilo na Marjana Mencingerja kot na Ferlineca. Ker je bilo sporno, kdo bi bil, smo truplo fotografirali, ko je bilo položeno v krsto.

Dostavljam prednje pojasnilo, ako bi se morda starši enega ali drugega obrnili na vaše uredništvo, da bi jim mogli postreči s potrebnimi pojasnili.

Quo vadis

Roman v slikah I

Dobite ga

v uredništvu Slovenskega doma.

BRESKOV*CE

HUGO WAST

Argentinski roman

M. JAVORNIK

DOSEDANJA VSEBINA:

Rina, hči ubogega kmeta Germána iz argentinske gorske vasi Dolores, je zaročena z bratrančcem Fabianom. Na tistem danu, ko od otroških let brezumno ljubi Miguela, edinega bogatega meščanskega rodbina, ki hodi v Dolores na letovisca, Miguela nekaj let ni bilo, potem pride neko poletje spet v Rini, ki je medtem zrastle v lepo dekle, se ljubezen oglašuje z novo silo. Fabian mora iti za dve leti k vojakom. Miguel, lahko bi mestni razvajenec, izkoristil njegovo odsotnost, se približa Rini, ki je pred njim brez moči. Zgodi se, kar se je moralo zgoditi... Miguel dekle potem pušči in se ne vrne več. Rina lepega dne začuti, da bo postala mati. Pobegne od doma v Buenos Aires, kjer dobi otroka. Na lovu za kruhom zase in za otročička ter na begu pred razuzdani rokami izstanovanja v stanovanju. Ko ji je najhujše, areta Miguela, ki pa mu ni mar ne nje ne otroka in njegovi rodbini tudi ne. Samo otroška vera obvaruje Rino, da si v obupu ne vzame življenja, temveč se vrne v domaćo vas, kjer jo oče v nemi bolečini in jezi noč in dan pričačuje.

Oče si ni nikdar mogel misliti, da bi bila kaj vesela v tistem življenju, katerega se je bila vdala. Videl jo je včasih v sanjah, toda bila je še vedno tista Rina, ki se je izgubila v tistem skrivnostnem brlogu mesta, ki je izgubila poštenje, se potikala po svetu in se spominjala ubogega očeta, ki jo je imel tako rad.

»Oh, če bi se vrnila!« je vzklil nekje jutro, ko se mu je srce raznežilo od žalosti, ker je tisto noč videl hčerko v sanjah. »Če bi se vrnila, pa naj bi bila tudi takal... Pa raj bi bila tudi takal!« In tako ga je ganilo, da se je on, ki je bil trd kakor njegovi hribi, spustil v krčevit jok starca, čigar izsušene veke že nimajo več solza. Stiskal je sivo glavo ter jo stresal s skrčnimi, drhtečimi rokami. Toda takih dobrih ur je imel malo in prav kmalu je val stare je zadušil v njegovem srcu nežnost, katere možak ni bil navajen, in ves srdit je vzklil.

»Oh, če bi se vrnila! Ničvedna hči!« Tudi nocoj je v spominu premleval običajne žalostne reči in je komaj slisal, da je nekdo potkal na vrata.

Sele pri drugem udarcu se je začel meniti za trkanje. Čez prag je prišel pes, ki ni lajal na obiskovalca, ko da bi bil domač. Potem je vstopila ona.

»Rina!« je dejal starec hripavo.

Opešane Germanove oči so zagledale otroka, podobnost, ki mu je obudila v spominu vso zgodbo o Rinini odsotnosti. »Oh! Nesramnica, izgubljena!« je zavpil, vzdignil trdo pest, planil nanjo in jo začel besno tepsti.

Rina je čutila, ko da se je zgrnila nad njo. Hotela je zakriti otroka, toda dobila je udarec, ki jo je podrl po tleh, ter se onesvestila.

German se je zdrnil, misleč, da jo je ubil. Otročiček je bil zlezal nekam v kot in je na moč jokal. German ni slisal njegovega ihtenja in je pozabil nani. Vsebi je slisal glas, ki je preglušil vse hrume sveta, in začutil je bolečino, ki ga je hotela zadušiti.

Sedel je spet na stol in ne da bi se bil kaj zavedel, je vzel čaj in kofič in vse skupaj zagnal v kot.

Ubil je lastno hčer! Najrajši bi se sam umrl!

Toda ne, saj je ni mogel ubiti. Nihče ne umre od ene zausnice. Če bi jo bil hotel ubiti, bi jo bil moral zabosti z nožem.

Stopil je k dekletu, ki je ležalo na tleh. Slisal je, da diha. To ga je pomirilo in vrnil se je spet sedel.

Da bi jo bil? Zakaj pa? Kaj pa je storila? Ali ni bil konec koncev on kriv

vsega, ker je prodal svojo zemljo ter pripeljal sovražnika v svojo hišo, da bi mu uropal hčer?

Pogreznil je glavo med roke, gledal, kako ugaša žerjavica na ognjišču ter topo pustil, da so tako tekla dolga ure.

Mesec je bil vzšel. Suneč vetra je odprl vrata in skoznja je planil širok pramen luči, ki je obil Rinino telo.

Starec je vstal, da bi jo pogledal. Ko je zagledal te ljubljene poteze, ki so ga spominjale na druge čase, se mu je v srcu polegla jeza.

Njegova Rina! Kakšen svet, poln radostnih in žalostnih reči, je drhtel v tem imenu!

Ni je ubil, ne, in je tudi ne bo! Potrebuj je, zdaj, ko ga nihče nima več rad. Potrebuj jo samo zase, saj je toliko let trepetal v skrbi, da bi jo kdaj utegnil izgubiti. Izgubil jo je, toda zdaj jo je dobil spet nazaj in za naprej je ne sme nikoli več izgubiti...

Da bi si s svojimi šibkimi očmi bolje videl, se je še bolj približal ter se ji čela dotaknil s koncem prsta. Vzdrhtel je ob dotiku s tem svežim mesom, ki se je pod prstom vdalo. Pogledal jo je še bolj od blizu. Zgrabil ga je hudournik zapoznele ljubezni, pa jo je poljubil na tisto ubogo čelo, ki je bilo posinelo od udarca njegove roke. Poljubil jo je na zaprte oči, poljubil ji je roke, ki jih je ubožstvo otrdilo. Poljubil je ubožico noge, utrjene po dolgi poti tega dne.

Nekaj časa je prebil tako ob njej in jo je ljubkaval.

Potem se je spomnil otročička, ki ga je bil jok utrudil, pa je bil zaspal. Čutil je, da se vse njegovo sovraštvo obrača proti njemu in da ga bo ubil, če ga zagleda, da ga bo jeza prevzela tako, da bo ubil še njegovo mater in nazadnje sebe. Zaradi tega se ni maral ozreti v tisti kot, marveč je zbežal iz hiše v kuhinjo ter se zleknil po hladnem pepelu na ognjišču kakor pes.

Rino je zbudilo božanje, ki ji je obudilo spomin na pretekle čase. Ko je vstala, jo je vse bolelo, toda v duši je čutila mir.

Bil je psiček Leon, ki ji je lizal obraz ter ji kazal, da jo je spoznal, četudi je nocoj prišla v očetovo hišo kakor beračica. Leon, ki se je bil tudi že sprijaznil z njeno punčko, katere nedolžne ročice so mrcvarile široka ušesa!

Rina je pobožala zvestega psa, ki se ji je zdel kakor duša vseh tistih stvari, katere je nekoč tako ljubila. Ko je psa božala, se ji je zdelo, kakor da je sklenila spravo z vsemi temi rečmi.

Očeta ni bilo v hiši. Navsezgodaj je osedlal konja ter zbežal mirit vihar svojih čustev v spokojnost polja.

V vseh drobnarijah po hiši je bilo videti, da Rine ni. Hiša je bila bolj umazana. Očetova oblačila, ki so visela prav na tistih žeblih, ko nekdanj, je pokrivala plast prahu. Postelja iz jameževine, na kateri je prejel spala mati, potem pa ona, ni imela pregrinjala in žimnica je bila raztrgana. Oče je spal kar na tleh v kuhinji ali na pogradu, pogrnjenem z usnjem, ki ga je videla nekeje v kotu. Včasih je bila tukaj podoba s sličico Marije sedem žalosti, ki jo je Rina imela zelo rada, zakaj podaril ji jo je bil župnik za prvo obhajilo. Ta je še zmeraj visela ob zgornji postelji, toda steklo je bilo razbito, prah in muhe pa so umazale sliko.

Na vseh rečeh se je videlo, da ni gospodinj, ki bi skrbela zanje. Samo pokrajina se ni bila spremenila. Sonce je bilo še vedno isto in je sijalo na ista rjava polja, ki jih je robilo veselo zelenilo koruznih njiv. Bile so iste gore, večne, daljne sinje gore.

Meketanje koz v staji jo je spomnilo, da je zdaj ura za molžo.

Ko se je vrnila sem v hribe, si je umisljala, da bo njihovo čisto in okusno mleko vrnilo hčerki izgubljeno zdravje.

Zaradi tega je zdaj veselo stekla na delo. Toda na borjaču se je ustavila. Tam je manjkalo nekaj, ob čemer se je zamislila.

Kaj neki je manjkalo ondi? Oh, njena breskev, ki je pomladi zvezetela kakor njena duša!

Pozimi se je bila posušila in German jo je bil posekal, da je s njenim deblom podrpl druge veje.

Rini so se zasolile oči.

Navajena je bila, da je v breskvi, ki jo je bila vsadila njena mati tisti dan, ko so njo krstili, videla znamenje svojega življenja. Njena smrt jo je užalostila kakor zla napoved.

Smrt! Toda zdaj, ko si je bila dobra z Bogom, kaj bi bila zanjo smrt drugega kakor velik odhiti njene izmučeni duši?

Začutila je, da je nanjo legal oblak malodušja. A ker je bila sklenila, da si bo s svojimi pridnimi rokami zaslužila očetovo odpuščanje, hčerki pa priborila zdravje, je poglala iz glave jalova in vznemirljiva razglabljanja, ki so ji nekoč bila že v pogubo, pa se je z novo silo, o kateri se ji je zdelo, da je odpuščanje z neba, ki vpliva nanjo, spravila molče na delo, da bi popravila razdejano domače ognjišče.

IV.

Ljubezen siromakov.

Tudi za Fabiana se domači kraj ni bil nič spremenil. Potok je tekel še vedno pod tistimi vrhami žaljkami, ki so pred dvema letoma gledale, kako sta odhajala bodoči vojak in njegova nevesta.

Mladina odgovarja na vprašanje:

»Zakaj je danes na Slovenskem tako hudo?«

Zanimivosti iz letošnjega protikomunističnega pouka v podeželskih ljudskih šolah

Naš pregovor pravi: »Kar se Janezek nauči, to Janez zna.« Kar se torej človek v mladih letih nauči, to v starosti obdrži. To bi lahko dejali tudi o slabih stvareh: napak, ki se jih človek v mladosti nauči, se v starosti le stežka otepe. Mlada duša je kakor kalup: kakšno obliko mu daš, tak kip ostane za vse čase. In če so že stari poganski narodi pogačali tako veliko važnost na vzgojo mladine, kako se ne bi krščanski človek zavzel zanj z vso resnostjo in ljubeznijo, saj od mladine zavisí usoda naroda. Nič čudno, da so skoraj vse panoge človeške kulture posvečene obenem tudi vprašanju mladinske vzgoje. Posebno danes, ko čas zahteva zase človeka, ne le osebo, marveč osebnost.

Tudi slovenski človek ne sme in ne more kar tako hladno mimo tega odstavka svoje zgodovine, marveč se mora dodobra zavedati, da je vprav mladina tista, ki je in bo vedno gibalob občestvenega življenja in delovanja. Zato bo treba vnaprej posvečati mladinski vzgoji še veliko več pažnje, če hočemo, da bo naš narod zorel v evropsko visoki kulturni in krščanski narod, ki se bo moral ovesti slehernega »prahu azijsko-boljševiškega razbrzdanega vpliva, ki je zlasti vsa povojna leta kvaril našo mladino.

Predobro vemo, zakaj je komunizem tudi v evropskih deželah tako uspel: ker se je lotil zastupljanja mladega človeka.

Komunizem ne priznava družine, zato tudi ne priznava lastništva in oblasti staršev nad otroki. Otrok je po komunističnem nazoru last družbe, ki jo seveda zastopa komunistična stranka. Kakor hitro se otrok zave, že mora romati v oskrbo in vzgojo, ki si jo lasti edino država. V ta namen ji služijo razne strankine organizacije za mladine (Rdeči pionirji, Komsovol itd.) in na drugi strani šola, kateri posvečajo izredno veliko pozornost.

Ena izmed pomožnih organizacij komunistične internacionale je tudi Komunistična mladinska internacionala (KIM). Njen cilj je širiti komunistično propagando med mladim svetom pod plaščem športa, razvedrila, človekoljubnih namerov itd. Poleg te imajo še poseben odsek za otroke, Zvezo rdečih pionirjev. Namen te organizacije je, že otroke spretno seznaniti z miselnostjo razrednega boja, zlasti pa jih odtegniti cerkvenim in drugim mladinskim organizacijam. V ta namen uporabljajo številno časopisje,

snov se lahko tisne do mnogo večje gostote, kakor pa je gostota katere koli druge snovi na zemlji, vse značilne lastnosti plinov pa se kljub temu ohranijo. Na drugi strani pa jedra, čeprav so izgubila vse, ali vsaj veliko večino elektronov, ohranijo svojo istovetnost, tako da bi se v primeru, če bi kos snovi iz osrčja Sonca prišel na dan in se ohladil, atomska jedra sama od sebe spet obdala s svojimi elektroni in bi se znova naredili za nas običajni atomi.

Če pomislimo, da jedra težkih radioaktivnih atomov vsebujejo neizmerno količino potencialne energije, ki je med pretvarjanjem v stanovitve prvine postala prosta, nam bo že nekoliko bolj razumljivo, kako je vendar mogoče — če se tovrstne spremembe odvijajo v notranjosti Sonca in zvezd — da se je na njih sprostito toliko energije, kakor so jo v milijonih in milijonih let v preteklosti in jo bodo prav tako tudi še v bodoče razdalje zvezde, ki same svetijo. (Dolje.)

Kako žalostno je to dejstvo in obenem porazno za naš narod! Prav sprito tega se mora resen človek vprašati, kje so vendar glavni vzroki, da je mladina zabredla v tuje vode. In zato moramo odločno pribiti, da je od vzgoje prav za prav odvisno vse, kajti človek je le pod vplivom okolja, ne samo samega sebe; okolje ga oblikuje in preoblikuje... Razmislimo torej o teh vprašanjih in zatorjimo nove brazde, če hočemo mladino voditi po ravni poti.

Ko delamo v teh dneh bilanco o delu za našo mladino, ko namreč zaključujemo šolsko leto in si mladina že išče odpočitka od svojega truda in znoja, moramo z veseljem ugotovljati, da je bilo letošnje šolsko leto leto velikega dela in napora za naše vzgojitelje. Ne mislim

kdar grešila zoper svojo dolžnost, nikdar ni bila sposobna, da bi bila komu prizadela kaj trpljenja. Spominjal se je tudi, kako jo je nekega dne proti koncu poletja videl, da prihaja v solzah iz vile, ki so jo bili njeni gospodarji že zapustili. Jokala je, ker je našla v kletki tri golobčke mrtve. Ona, ki je tako jokala za nekaj golobov, ali bi bila sposobna ubiti njega s tem, da bi ga prevarala?

Zakaj pa mu je človek, ki ga je tedaj, ko je prišel na postajo, vprašal po Rini, odgovoril, da živi še pri očetu, pa se je pri tem pomilovalno nasmehnil?

Kako ga je ta nasmeh zabolel! Če bi ga Rina pozabila, bi on, ki je čutil, da brez nje ne more živeti, kakor ni mogel živeti pod zemljo, brez sonca in brez zraka, umrl od lakote, da bi bilo potem vsega konec.

Nel Ni ga mogla pozabiti! Toda, zakaj pa je potem dve dolgi leti molčala? Dve leti, ki ju je on moral preživeti v temi in brez upov, kakor da sonce ne bi bilo vsak dan sijalo na morja, po katerih ga je nosila usoda? Zakaj se je tisti človek nasmehnil, ko je govoril z njim; nasmehnil tako, kakor se zlobni ljudje nasmehajo prevaranemu možu?

»Ljubi Bog! Ni maral več premišljati. Loteval se ga je neskončni obup, da je od jeze pulil travo in začel verjeti v svoji nesrečo.

Kaj bo počel brez nje?...

Začel je jokati, in ko so mu solze olajšale njegovo tegobo, je začel premišljati o tem, kaj bo storil. Navzlic vsemu jo bo imel rad, zmeraj, zmeraj dokler se ji lepega dne ne bo zasmilil, pa mu bo po kapljicah vrnila vso tisto ljubezen, ki ji jo je on dajal v potokih.

Z mokrimi očmi je pogledal vrbe, pogledal v potok, pogledal belo skalo, nad katero se je sklanjala vsak dan, ko je iztrepavala perilo, pogledal vse te stvari, ki so bile tako zvezane z njenim življenjem, ki se je zdelo, da žive in čutijo ob njeni strani kakor prijateljska bitja...

Kako neme so bile! Zakaj ne govore, da bi mu povedale resnico, še preden jo bo videl?...

V skoku je vstal in stekel po stezi, ki je držala do hiše. Četudi je bilo do tja le nekaj korakov, je vendar prišel ves razgret in srce mu je divje utripalo v prsih. (Dolje.)

Iz knjige vesoljnega stvarstva

Zdravljenje raka

Na polju biologije je napredek lahko hitrejši, zakaj tu gre za poskušanje in izkoriščanje umetne radioaktivnosti po poti, ki se je zdravilstvu odprla po odkritju X-zarkov. Zanimiv je na primer radioaktivni natrij, ki ga dobimo na ta način, če »bombardiramo« natrij z jedri težkega vodika. Jedra radioaktivnega natrija ostanejo za določeno dobo radioaktivna, tako da s njimi lahko delamo poskuse. Izžarevajo podobne elektromagnetne žarke, kakor so žarki X, ki jih dobimo, če uporabimo 5 milijonov voltov. Ti žarki so se izkazali za uspešne pri zdravljenju raka. Zato zdaj skušajo povzročiti močnejše sile, s katerimi bombardirajo natrij, da bi tako dobili čimveč radioaktivnega natrija. Zdi se, da bi jih v zdravilstvu lahko uporabili tudi še za druge stvari, zakaj radioaktivni natrij kaže prav takšne kemične lastnosti kakor navadni. Zato ga na primer lahko dodajamo biološkim sredstvom, ne da bi se bilo treba bati kakšnih komplikacij, pri tem pa moramo seveda vedno nadzorovati njegovo radioaktivnost vse do trenutka, ko izgine. Tudi postopek z radioaktivnim se zdi, da mnogo obeta, zakaj neposredno si ga lahko preskrbimo kakor navadne fosfate, ter blagodejno vpliva pri zdravljenju nekaterih bolezni, na primer pri zdravljenju slabokrvnosti.

H koncu tega pojava pa je treba povedati, da smo s temi poskusi šele na začetku in da je bilo treba mnogo dela in truda, preden so spoznali fizikalne lastnosti, ki je nanje treba računati pri umetnem »izdelovanju« radioaktivnih prvin iz uhovalne praktičnem izkoriščanju.

Energija zvezd

Proučevanju pojavov na nebu in na zemlji odgrinja raziskovalcu vedno nova obzorja in pojasnjuje vsaj v neki meri tajno vesoljnega stvarstva. Težko vprašanje nastanka sončne in torei tudi zvezdne energije je eno tistih, katerih rešitev ni na podlagi dosedanjih razglabljanj le že obetajo.

Energija, ki jo izžareva Sonce, je ogromna in jo je mogoče celo precej natančno ugotoviti. Se neprimerno večja pa je energija zvezd, ki imajo večjo temperaturo in so tudi večje kakor pa Sonce. Odvisna je od ustroja in temperature zunanjih zvezdnih plasti, kjer vladajo dokaj različne razmere, pač takšne, ki odgovarjajo stopnji razvoja posameznih zvezd. Iz teh okoliščin v zunanjih zvezdnih plasteh na podlagi nauka o termodinamiki — če si zamisljamo zvezde kot plinaste oble — lahko sklepamo, kakšna mora biti temperatura in gostota v notranjosti zvezd. O temperaturi mislijo, da znaša običajno več milijonov stopinj, o gostoti pa, da je vsaj mnogokrat večja kakor v skrajnih zunanjih zvezdnih plasteh. Sprito takšnih okoliščin morajo atomi na zvezdah imeti mnogo manjši premer kakor pa atomi na Zemlji. Zemeljske atome v normalnih razmerah obdaja venec elektronov, ki jih je tem več, čim težja je prvina, iz katere so, dočim so na zvezdah sprito tako visoke temperature atomi morali izgubiti vse, ali vsaj skoro vse elektrone ter je njih polmer komaj še etetinka polmera popolnega atoma. Glede gostote vzemimo za primer platino. Njena gostota je 21 krat večja kakor gostota vode, zakaj od 78 ih elektronov jih je le malo še ostalo »podložnih« jedru. Med atomi ostane tako še mnogo prostora in

Slemenci od leta 1941 - 1944

Njih kruni in materialni davek „Osvobodilni front“

Čeprav je v dolino severno in južno od gregorske fare vdiral že val z goso navlačen tuje miselnosti, brezboštva, komunističnega materializma i. dr., si med Slemenci našel še do zadnjega pravo, tradicionalno kmečko življenje, prikovan v rodno grudo. Ta odmaknjenost od oslaga, naprednejšega sveta, je vzgojila Gregorja v tip pravega slovenskega kmečkega človeka, v katerega duši se zrcali res ljubezen do bližnjega (v župniji ni bilo pred prihodom komunistov nobenega reveža — prizadele podpirajo premožnejši, in sicer tako, da levica ne ve, kaj dela desnica), gostoljubnost, spoštovanje zasebne lastnine in oblasti, narodna zavest in globoko versko življenje. Med tem ljudstvom si našel, ako drugje ne, zadovoljstvo z malim, miroljubnost, darežljivost, in to je tudi med drugim vleklo v te kraje, kjer si se počutil res sproščenega in svobodnega.

In na to idilično izletno točko je legla žalost, ki traja vse od leta 1941 dalje in katerih povzročitelji so komunistični tolovaji.

Da bo slika o razmerah in dogodkih, ki so jih povzročali pri Sv. Gregorju komunistični tolovaji, čim jasnejša in točnejša, je potrebno priti z razpadom bivše Jugoslavije. Že takrat se je opazilo med nekaterimi, kako jim je bil pri srcu njen konec. Niso mogli dati dovolj duška svojemu veselju!

Nato je prišla badoglievska okupacija, ki smo jo tudi Slovenci morali čutiti. Vendar je življenje po naših hribovskih vaseh kljub temu potekalo še normalno. Ljudje so lahko potovali iz kraja v kraj, hodili na semnje v bližnji trg Lašče, Sodražico, Ribnico in drugam. Tisti čas je pa nemadoma nastal nek preobrat, ki je pa nemadoma življenje prinesel prvi val zaskrbljenosti. V župnijo je prišlo namreč kakih 30 beguncev, prepredenih z vseh vetrov, ki jih je ljudstvo nič hudega sluteč sprejelo s prijaznim in gostoljubnim srcem. Toda stara hvalenost je že zdavnaj umrla, kako bi je potem iskali pri teh beguncih. Vsak izmed njih je hotel imeti sobo zase, imenitno postrežbo, za delo se pa marsikateri še zmenil ni. Ti ljudje, večinoma mladeniči, so delali vtis delomrznih postopancev. Namesto da bi pomagali ljudem, ki so jim nudili streho in hrano, pri delu, so rajši obiskovali drug drugega in imeli med seboj tačne pogovore. Ti so nekako hoteli od početka svojega bivanja v teh krajih pripravljati ugodna tla za razvoj OF.

Ljudstvo v veliki večini ni hotelo naslediti njih vabam. Edino tisti, ki so prej komaj čakali konca Jugoslavije, so radi poslušali te krive preroke in pozneje, ko ni bilo teh beguncev več v kraju, žala leta 1941-42 jih je večji del pobrala, največ z izgovorom, da so dobili stalno delo v rudniku v Kočevju, nadaljevali sami njih pogubno delo.

V tem času so pa že prišli krožili prve vesti o neklih četnikih in nato o partizanih, ki so dobili kmalu vidne sodelavce tudi v našem okolju. To so bili nekateri Perovski, Modici in Koršci (da ne bo kake pomote, je treba pripomniti, da je ljudi, ki bivajo v našem kraju, s temi priimki več, ki pa niso tukaj prizadeti in jim gre vsa čast). Imeli so med seboj sestanke, zdaj pri Modicu (Sv. Gregor), zdaj pri Koršču.

Zvečer 3. decembra 1941 smo doživeli prvi tolvajski obisk. Tolovaji so izropali trgovino Oblak. Pobrali so denar, mast in razno blago. Izropali so tudi slumestjana, ki prav za prav nima pravice zahajati v to liho naselje. Toda moj prijazni nastop nas je kaj kmalu zbližal, da smo si bili z mladimi šolarčki četrtega, petega in šestega razreda čez čas najboljši prijatelji. Videli so v meni človeka svoje vere in nazorov in stremilj in želja; človeka, ki čustvuje in trpi z mnogimi v teh časih narodne nesreče.

Pa nisem koj prve ure začel a teoretično protikomunističnega pouka; kaj že, saj bi mlade butice s tem dolgočasil. Pri kakoli sem jim narod, ki je še nikdar tako trpel: bili so časi, hudi za naše prednike, ko je slovenski narod krvavel (turški divjaški nastopi), a izkpravil ni, ohranil se je na svoji zemlji, po krvi in trpljenju posvečen; ohranil se je, ker je ostal zvest svojim svetim izročilom: jeziku, pesmi, knjigi, molitvi.

Potem so prišli še hujši časi, da, najhujši: internacije, doma pa ropi, požigi, umori, atentati, nasilja in ob tem nesrečni dnevi komunistične revolucije...

Tako kramljal z mladino, tako pripoveduje mladi duša in jim podaja sliko za sliko. Oni poslušajo in se še ne zavedajo, da je to podoba njihovega življenja, življenja njih očetov in mater, bratov, sester, dedov, pradedov. Pripoveduje jim preprosto, nazorno, s srcem in razumom, da te sleherni domume.

Potem preideš na grozote komunističnih zločincev: otroka v dno duše pretrse zgodba, ki ni ena sama; za vsako uro imaš pripravljeno novo, do podrobnosti prelehtano in zaključeno: vzrok, zakaj je do tega prišlo, in nauk — tak je torej komunistizem, bojmo se ga!

To so zgodbe naših družin: Mavsarjeve, Kozinove, Jakopinove, zgodba naših deklet, naših duhovnikov, naših nepoznatih junakov fantov, ki so v mukah izkpravili za narod in vero; to so zgodbe, ki jim ni primere v slovenski prošlosti (Krimska jama, Grčarice, Turjak, Kočevje).

In ob teh zgodbah navežeš misel o narčni komunistični vzgoji mladine v Sovjetiji in povsod, kjer komunistizem vlada, in prikazeš potem vse to v sliki in pisani besedi, saj ti domobranci vojaki in otroci sami prinašajo na kupe komunističnega propagandnega materiala (Slovenski pionir, Mlada pest itd.), vse

čajno tamkaj se nahajajoče ljudi. Razburjenje je bilo seveda veliko, ker se je že tedaj slišalo o raznih grozodejstvih komunistov, da so n. pr. v začetku novembra podnevi umorili pri delu gospodarja Leniča na Purkarči in drugo. Nato nas je zima obdala z mogočnim obrambnim zidom — velikimi snežnimi zameti, pa teh prevratnih elementov ni bilo blizu. Čim pa je skopnel pomladni sneg, so se že pojavili prvi resnejši znaki hudih časov.

Skozi vas so prihajali razni sumljivi tipi, ki jih nisi videl prej nikoli, in zahlevali zdaj to, zdaj ono stvar.

Slišal si že govoriti o zloglasnem Centku in Bavdku, ki sta bila komunistična eksponenta iz Doline in sta hodila strašiti miroljubne Slemence.

Prvi umor

24. aprila 1942 proti mraku se je nemadoma raznesla grozna novica: Zabukovec Jože na Krncem — ubiti! Dva dni nato je prihrumel iz Velikih Lašč bataljon badoglievcev kakor nevihta in iskali so krivca umora. Pa kje je že takrat bil iz grmovja je prišel in zopet v grmovje izginil. Pozneje se je izkazalo, da ga je ubil tolvajski komandant »Abic«, ki je med drugimi ubil tudi učitelja Novakovo iz Sodražice.

Tako je padla prva nedolžna žrtev po obsodbi gozdnih zverin in na namig njihovih simpatizerjev-terencev v vasi, ki jim ni bilo to nič mar, da bo odšel številna družina brez očeta in gospodarja.

Dogodki so šli dalje. Od raznih strani se je že slišalo streljanje s puškami in strojnimi. Komunisti so stopili v »akcije« nekje okoli Turjaka in Dobrepolja.

Nekedne dne, proti koncu maja, so tolovaji prvič nastopili javno tudi pri Sv. Gregorju. Zjutraj zarana so prikorakali po cesti. Čudno krdelo! Sprejeli nekaj tipov zgubljenih žensk z zastavo na čelu, na kateri je bila sovjetska zvezda, ob strani je jedilil kot »komandant« že imenovani »Abic«. Ustavili so se sredi vasi in sklicali »miting«, katerega se je udeležilo poleg njihovih krajevskih simpatizerjev-terencev le nekaj prisiljenih poslušalcev.

Prva »osvoboditev«

Prvo njihovo »delo za narod« je bilo, da so zopet »osvobodili« Oblakovo trgovino in blago odpeljali nekam proti Zgornjemu. Nato so šli proti Sodražici, kjer se je badoglievska posadka že umaknila. Tamkaj so se vgnezdili za nekaj časa. Kmalu je prišla k nam pretresljiva novica, da so banditi zverinsko umorili učitelja Ivanko Škrabčev.

Ves ta čas pa so patrolirali skozi našo faro. Ker so se »sposprijetli« z ribniško italijansko posadko »operacije« so se vršile pri Zapotoku, so večkrat vozili po cesti skozi vas ranjene nekam proti Rogu. Nad župnijo je še vedno ležala zaskrbljenost, ki nas je tlačila kot mra. Kraj so vznemirjala tudi savojaška letala, ki so stalno vsak dan bombardirala Sodražico, Zgornje, Jurjevo, Kot, Dvorsko vas in druge bližnje vasi. Strašna šiba je zadela torej v mesecih od aprila do avgusta 1942 te kraje. V kolikor niso povzročevali dovolj gorja lastni »bratje«, v toliko smo morali čutiti še badoglievske dvorezno taktiko in njihove represalije.

Dve novi žrtvi

V tem času, ko sta gospodarila pri Sv. Gregorju zloglasna tolvajska pri-

njača Baydek in Centek iz Doline, so se raznesle po okolici govorice, da so banditi odpeljali Kozlerjevega graščinskega lovca Pečnika in njegovo ženo. Terenci so zatrjevali, da jima ni nič hudega, češ da sta šla prostovoljno h komunistom in dobila zaposlitev pri »štabus«. Ker pa le ni bilo za njima nič več glasu, so začeli postajati domačini pozorni. Šele po nekaj mesecih ju je odkril neki kmet v graščinskem gozdu, nedaleč od Junč, kjer sta bila za silo zagrebeni. Tako je bilo vsem jasno, da so ju ubili komunistični tolovaji in ju grozovito mučili. Imela sta zlomljene ude in še grob sta si najbrž morala kopati sama. Domačini so ju nato odkopali in položili na gregorjskem pokopališču v blagoslovljeno zemljo k večnemu počitku.

Komunistična propaganda

Meseca julija je strašil okoli Sv. Gregorja komunistični propagandist Švajger, o katerem se je zvedelo, da je bil nekdanji učitelj. Ta je zganjal ljudi na sestanke, kjer jim je »opeval« zmagovite pohode komunistov in zagotavljal, da bo čez dva meseca konec vojne. Govoril je in lagal, da je bil že ves penast. Hotel je biti spreten, da bi vsaj malo pridobil ljudi za »novo red«. Da bi njegove laži rodile čim več uspeha, se je režeš skliceval na rajnega gregorjskega rojaka dr. J. E. Kreka, češ da bi on, ako bi še živel, prav govoril OF podprl z svojo avtoriteto. Toda kakor koli je »farsal« ljudi, ni uspel.

Upriporil je tudi tako zvane »svobodne« volitve za rajonski odbor, ki jih je k sreči ljudstvo odločno odklanjalo, da bi večinoma prisiljeno izvoljenim članom odbora sploh ne bilo treba imeti kakega posla s komunisti. In res, že nekaj dni nato je prišla italijanska vojska in razgnala tolvajsko drhal.

Tolvaji in badoglievci — enaki!

Ko se je bližala badoglievska divizija dne 24. julija 1942 proti Sv. Gregorju, so se nemadoma pojavili med šolo in župniščem komunisti in začeli streljati na italijansko predhodnico. Ker pa je bilo Italijanov le preveč, so po nekaj streljih komunisti pobrali šila in kopita in jo popihali neznano kam. Zopet njihova znana taktika, samo da izvejevo represalije nad ubogim nedolžnim ljudstvom, ki ni hotelo pihati v njihov rog. Kakor da bi bilo med seboj domeneženi, se je to izvajalo. Številnim badoglievcem se na misel ni prišlo, da bi zasledovali tolvaje, ki niso mogli biti daleč. Maskevanje so hoteli obrniti le na miroljuben kraj. V hipu sta bila v plamenih gregorjski prostorni dom in šola — Krekova rojstna hiša. Imeli so namen požgati vso vas in postreliti vse od 18 do 55 let stare moške. Šele na prošnjo duhovščine so z nadaljnjim požiganjem prenehali in dovolili, da so pogasili tudi dom in šolo. Okoli 20 moških, med njimi večina nedolžnih, je bilo obsojenih na smrt. Že so jih postavili k zidu in pred njih strojnico in zopet jih je rešila prošnja domačih dušnih pastirjev. Tako so badoglievci toliko popustili, da so odpeljali vse te moške z dvema drugima z Velike Slevce na Rab v internacijo.

Druga razbojniška dejanja

Bilo je v začetku julija 1942. Gregorske ženske so imele opravka v Ve-

Sola pri Sv. Gregorju, nekdanja rojstna hiša dr. Janeza Evangelista Kreka. Šigar spominsko ploščo je še videti na zidu požganega postopja. Uničena in oskrunjena z osvobodilno vojsko 3. decembra 1943.

likih Laščah, da bi tam dvignile živilske nakaznice. Ko so se vračale proti domu, so jih iz zasede napadli (pri Vičarjevi žagi) tolovaji in streljali nanje. Dve dekleti, in sicer Žužek Ana ter Zidar Jožeta, sta bili smrtno nevarno ranjeni, sestra prve, Žužek Marija, pa je dobila lažje poškodbe.

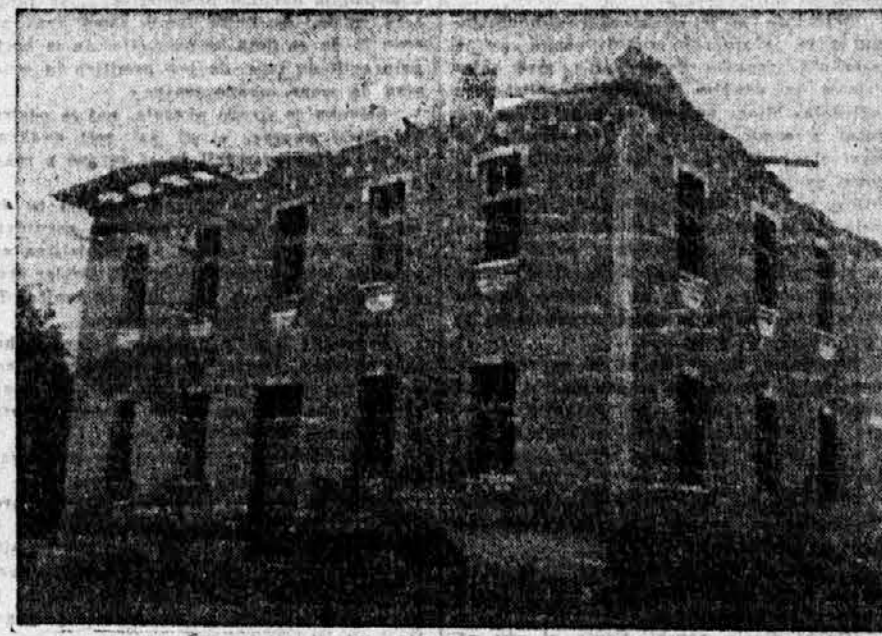
Poleg tega se je izvajal nad ljudstvom najhujši teror in razna nasilja so bila na dnevnem redu. Ta ali oni je bil klican tudi na tolvajsko »komando«, da bi bil tam zaslišan. Če je dobil tam samo batine, in da se je nato lahko vrnil domov, je mogel biti vesel.

Šušljalo se je tudi o tako zvanih črnih listah, kjer so bile popisane nekatere naše družine, ki bi jih bilo treba »likvidirati«.

Reakcija ljudstva

Naše prebivalstvo je kmečko. Med njimi je okoli 85% gospodarjev, ki jih lahko v polni meri vzdržuje njih lastna zemlja. Poleg obdelovanja zemlje je bilo v splošnem glavno opravilo tukajšnjega človeka izdelovanje »obodit« in škafov, s čemer je bilo zagotovljeno preživetje tudi ostalih šibkejših posestnikov, izmed katerih so nekateri imeli zaposlitev še pri bližnji železnici ali pri graščini v Ortneku.

Na podlagi te kratke socialno-ekonomske slike našega kraja in v zvezi z zdravim moralnim življenjem je razumljivo, da ni mogla imeti vsa komunistična agitacija, triki in vabe na naše ljudstvo nikake moči. Nasprotno, velika večina faranov se je zavedala, da je mogoče doseči blagostanje v prvi vrsti le z lastno marljivostjo. Če pa si enkrat dosegel že vsaj povprečno dobro življenjsko raven, je pa boljše natele — bolje je držati ga, kot lovi ga. Ljudstvo je uvidelo,

Prosvetni dom pri Sv. Gregorju, požgan in razdejan po rdečih tolvah 3. decembra 1943

da mu nimajo tu »hortitelji« za raj na zemlji in »novi red« ničesar dati, ampak le vse vzeti in prizadejati še druge nesreče. Zato je začela tleti med njimi misel na samoobrambo, ki je nazadnje rodila ogorčen odpor in ustanovitve vaške straže.

Vaška posadka

V jeseni leta 1942 so poprijeli gregorjski fantje, prežeti z ljubeznijo do rodne grude, z neomajno vero v Boga in s pravo narodno zavestjo, za puške in sklenili obvarovati svoj domači kraj, ki bi ga ugnelnili razdejati brezdomovinski in brezbožni tolovaji. Dobro so se utrdili in varovali domačije skozi vso zimo, pomlad in poletje z lepim uspehom.

Da so badoglievci skoraj popolnoma popustili proti komunistom, je čutilo naše ljudstvo v poletnih mesecih leta 1943. Tolvaji so postajali vedno bolj predrzni in vse česče ogražali vasi, ki so hile izven obrambnega območja. Ljudje so bili prisiljeni umikati se pred njimi vsak večer z živino in najpogostejšim imetjem pod varstvo vaške straže.

Badoglievska blamaža

Bilo je nekaj tednov pred 8. septembrom. Zvečer je prišlo skozi vas okoli tisoč do zob oboroženih badoglievskih »junakov«, ki so nameravali iti proti Sodražici. Toda splohoma jih je zavrnila peščica komunistov, da si niso upali nadaljevati poti, ampak so se vrnili in iskali čez noč zavetja pri gregorjski vaški posadki.

15. september — žalostni spomin za Gregorce

Dogodki so se hitro vstili in prišli je 8. september, ki je v hipu postavil vaško posadko pred nove težave, ki so rodile skrb za nadaljnjo odločitev. Kaj storiti? »Samo s komunisti ne!« je bil odločen in soglasen sklep naših fantov. Ven-

dar doma ni bilo varno ostati. Zato so se pridružili 12. septembra drugim rodoljubom in šli proti Turjaku, od tam pa na Zapotok in Osredok. Končno so se 14. septembra na večer utaborili na Velikem Osolniku. Tukaj so jih ponoči z velikansko premočjo napadli komunistični tolovaji, ki so obkolili hrib. Skozi vso noč so fantje junaksko vztrajali v skupni obrambi z drugimi junaki iz Velikih Poljan, Sodražice in D. M. v Polju. Ko jim je pa drugi dan pošlo že skoraj vse strelivo, so sklenili izvesti izpad, pri tem pa so naleteli na premočno tolvajsko zasedo. Isti komunisti, ki so hlinavsko lažljivo takoj kot za prvi pozdrav naglaševali znano geslo — »ali ni grdo, da mori brat brata« — so kako uro nato po nedolžnem na smrt obsodili 24 idealnih fantov, ki niso nosili v svojih srcih sovraštva do bližnjega, ampak so bili prežeti le z najlepšimi čednostmi, ki jih more imeti dober, plemenit mladenič. Izmed navedenega števila je bilo devet mučencev iz naše fare, pet iz Velikih Poljan, trije iz Sodražice in ostali iz D. M. v Polju.

15. september bo ostal v gregorjski kroniki torej zapisan kot najbolj črn dan! Svoje življenje so žrtvovali za blagor domovine naslednji mladeniči: Levstek Alojz iz Črnce, Levstek Ivan iz Brinovčice, Adamič Jože iz Hudega konca, Marolt Jože, Pusti hrib, Kljun Matevž, Pusti hrib, Lovšin Jernej, Gašpinovo, Rigler Anton, Praproče, Oblak Ivan, Rigler, Marolt Ivan, Maršič.

Na smrt jih je obsodil zloglasni komunistični krvolok Daki. Streljali so jih posamezno v tihini na osolniskem hribu pri cerkvi. Njih svojo so jih čez nekaj dni odkopali in prepeljali vse na domače pokopališče. Neizmerna je bila žalost prizadetih družin in vsega farnega občestva.

Tako vsaj mrtvi počivajo v svoji rodni zemlji, ki so jo tako zvesto ljubili.

Še žrtve!

Koncem oktobra je zadela Oblakovo rodbino na Grabnu, kakor tudi vso ožjo in širšo okolico ponovno pregrenka bolečina. Komunisti so ubili sina Staneta nekje pri Radljaku. Bil je gimnazijski abiturient in vrl mladenič.

Pri tolvajskem napadu na Velike Lašče (5. decembra 1943) so bili od komunistov umorjeni: Lovšin Jernej, Gašpinovo; Prijatelj Jože iz Maršičev in Grebene Ivan iz Levstikov.

Bog jim bodi vsem za njihovo mučeniško trpljenje bogat plačnik!

Materialna škoda

Dne 6. decembra 1943 so »hortitelji« za novi red začeli gregorjski dom in šolo. Nato so ves mesec december kakor tudi januar tega leta ropali po naši župniji, kjer so se zadrževali redno kar po dve, tri njihove »brigade«. Nekateri posestniki so spravili prav ob vse. V dobi izvajanja svojega nepopolnega terorja na Slemenci so zaigrali tudi več kmečkih poslopj. Ljudstvo je bilo zaradi vseh teh duševnih in materialnih udarcev res strašno prizadeto, saj znaša celotna škoda gotovo čez dva milijona tir!

Rešitev je prišla!

Neznosnega komunističnega raja je ljudstvo rešilo hrabro domobranstvo. Že koncem januarja, ko so zasedli braniteljski slovenski domači tudi Velike Lašče, so komunističnim tringom v našem kraju vse bolj in bolj postajala tla vroča. V nekaj tednih ni bilo o njih ne duha ne sluha več. Odšli so z krvavimi betkami. Ljudstvo se je pa po dolgem času globoko oddahnilo.

STARE SLAVE DEDOVINA

Znameniti drobci iz zibelke človeške omike

Morda je več ko slušaj, da se Atika, Atene, Akropola, Apolon, Afrodita, Ajas, in Ahil, Aristid in Aristotel začnjenj s prvo črko v alfabetu. Drži, da so ta imena tesno povezana z dobo in deželo, ki ju je po pomembnosti duhovnega vzpona in po sijaju izbrušeni človeški omiki ne bo moči nikdar več prekositi, pa naj bo bodoči človeški tvorni ali duhovni napredek še tako imeniten.

Od tod neprecenljiva notranja vrednost klasičnega grškega življa, h kateremu se bo človeški rod kakor žejna gazela vedno rad povračal. Nič čudnega. Stari Grki so po svojih državnikih, mističnih in umetnikih zgradili tako obči sestav o človeku v vsem njegovem dejanju in nehanju, da bo svet v njem za vedno ostal zajet kakor v čarobnem krogu. Človeka so zagrabil v njegovem najbolj občem in pravem bistvu.

Po svetu je na tisoče zgradb, ki vzbujajo vtis veličastja in nadzemske resnosti vprav zaradi tega, ker posnemajo umetnostno popolni grški slog, ne morejo pa dati dehtečega čuta pristnosti in izvirnosti, ki diha na primer iz starega Parthenona v Atenah. V mesečnih nočeh najdemo še danes okrog Akropole tihe oboževalce, ki pohajajo okrog starih zidov, kakor da bi jih bil zakel klasični grški duh, ter se tako nekako nagonsko klanjajo Ateni. Mlade ženske romajo tod po prstih in molče, moške tega veka pa se naslanjajo na lesketajoči se marmor in pozabljajo celo na cigarete. Vsakdo čuti, da je tu kraj lepote in pokoja, kraj duha in stare skrivnosti, kraj, ki se je prikupil celo gorečemu sv. Pavlu, ko je vzvišenim Atencem prišel oznanjat resnico o »neznatem Bogu«.

V atenskem muzeju se gledalec ne more dovolj načuditi čisti lepoti boginje zdravja Hygieie, Eskulapove hčerke, a se pri tem nehoti spomni dolgega stoletnega boja, ki ga je svet bojeval za »higijeno«, za zdravje. Zdravniki polagajo še danes Hipokratovo prisego, tega velikega grškega celnika, ki je zdravniškemu poklicu polagal pravne temelje.

V tej zakladnici vidimo tudi arhaično podobo mladosti. Preden je muzej prišel do dragocenega kipa, ki predstavlja grški vzor lepega in zdravega telesa, so ga pohlepneži razkosali na troje delov ter ga iztuhotapili iz Grčije, dokler se ni spet vrnil v domovino, kjer so dele spet sestavili. Mnogi zavodi in zasebniki po svetu so ponujali bajne vsote za iztuhotapljeno lepoto.

Med posebnimi znamenitostmi sodijo tudi dragocene »Vaphio« čaše, ki jih je našel dr. Krestos Tsountas, pisec slovite knjige o mikenski dobi. Ta je nadaljeval Schliemannova izkopavanja v mikenskih »Levijh vratih«, kjer je našel na tisoče čaše, ki se jim starost ne da natanko določiti in so skoraj tako rahle kakor debelejši ovoj za cigarete iz stanjola. Te mojstrovine starodavne zlatarske umetnosti tehtajo po 270 gramov in so prišle k nam nedotaknjene skozi stoletja.

Pred leti so sredi Aten podrla na stotine odkupljenih hiš, da bi natanko raziskovali sloviti stari grški trg ali zagorast ob severnem vnožu Akropole. Devet let so bili večji starinoslovci na delu. Njihov trud pa je bil tudi bogato poplačan: našli so nad 40.000 važnih predmetov. Pri tem so izkopali tudi celo zbirko volivnih črepin. Iz grške zgodovine vemo, da so Grki svoje državnike kratko malo izgnali, če so se kaj pregrešili zoper koristi države ali če so se jih naveličali. Preden so takega državnika izgnali, so imeli volitve. Volivci so svoja imena urezali v glinaste črepinje ali »ostrake« (od tod beseda »ostracizem«) ter tako glasovali za izgon določenega državnika. Iz teh časov imamo še čedno dogodbico, ki nam jo je ohranil grški zgodovinar Plutarh. Ta pripoveduje o velikem grškem državniku Aristidu, ki mu je ljudstvo zavoljo njegove poštenosti in pravičnosti vzdalo priimek »pravičnik«, da je nekoč srečal tuja, ki se mu je zdelo neumna, da Atenci vselej omenjajo svojega krepostnega državnika s takim imenom. Aristid je bil tako »pravičnik«, da je vzel črepinjo, napisal svoje ime in tako predlagal za izgon — samega sebe.

Kdor si je ogledal Atene, bo gotovo šel tudi na Kreta. Ko letiš nad Egejskim morjem, se ti zdi, da so bogovi ljubljeno staro Atiko obili z živim srebrom. Počasi zrastejo pred teboj sneženi vrhovi na Kreti. Najprej zagledaš staro benečansko trdnjavo, ki je kljubovala dvajsetletnemu obleganju, nekoliko naprej pa uzreš mogočni Knossos. Letalo se spušča na mehkih tleh bližnjega morja.

Herakleion, ki ga mnogi še danes imenujejo Ieraklio, je pomavljansko pristanišče, kjer kretska črnina curlija iz vinskih mehov in kjer ribiči čistijo morske sipe, s tem da potrpeljivo izplakujejo iz njih črno barvilo, ki tem roparicam služi kot sumetna megla.

V Herakleionu imajo nov muzej, kjer je spravljenih mnogo ostankov nepoznatih vekov, ki pa vendar prijačo o zelo visoki omiki kakih tisoč let pred Periklejem, ko so bili Grki in Rimljani še divjaki.

Tu so našli izklesane podobe, ki so predstavljale kraljice in boginje z nenaravno stisnjenimi pasovi. Ker so slične podobe iztaknili tudi daleč od Krete, lahko sklepamo, da so Minojski pomorski kralji pač morali imeti velikaški vpliv v vsej egejski trgovini in zgodovini. Ko je Homer zapeel svoje stih o »devetdesetih mestih na Kreti, je ta otok že izgubil svoje prvenstvo v sredozemski omiki. Rimski in pompejanski umetnost nista pozabili lepe ljubezenske zgodbe o Teseju in Ariadni, o Labirintu

Ostanki slovitega Posejdonovega svetilišča v Sounionu. Celotna zgradba je bila iz belozrnatega marmorja in bližnjih kamnolomov, ki sta ga veter in vraga tako izmela, da so preostali lepi dorški stebri danes že slinkasti.

in Minotavr. Toda šele leta 1900, torej po nekako 3300 letih, so odkrili znamenito Minosovo palačo.

Knossos, kjer je »prvi letalec« Dedal služil kralju Minosu, je bilo najstarejše središče omikanega življenja v Evropi.

Sredi otoka je veriga zasneženih gor, kjer se je rodil Zevs, oče vseh modric. Današnjemu Kretanu se dobro pozna, da so na otoku nekoč vladali Turki. Moški namreč nosijo tiste južnjaške hlače z ohlapnimi sedali, o katerih je neki šaljivec dejal, da so tako široke, da tisti, ki jih nosi, nikdar ne sede na isti del blaga, če dvakrat zapored sedajo.

Na povratku s Krete letiš lahko mimo Cikladi in nad otokom Melosom, kjer so leta 1820 našli znamenito Afrodito, kip izredne lepote, a brez rok.

»Kaj pa se je zgodilo z njenimi rokami?« radi vprašujejo obiskovalci, kadar zagledajo to grško lepoto sredi zametastih zaves. Neka zgodba pravi, da so se pomorski razbojniki nekoč stopili za lepo boginjo iz kamna ter ji odrgali roke, ki so padle v morje. Čuvaj v muzeju pa ti bo povedal, da ni izgubila rok v boju, ki se je vnel zaradi nje, marveč da nikoli ni imela rok in da se nikdar nihče ni stopel zaradi nje.

Pogled na veličastno stare grške gledališče v Epidauru. Ki se je do danes kar dobro ohranilo. Nudilo je prostora 14.000 gledalcem in je tako akustično, da slišijo vsi v novi, ki ga vprati moč sredi arene na tla, tudi na najbolj oddaljenem prostoru. V Epidauru je bilo tudi veliko zdravilišče, posvečeno Eskulapu, bogu zdravja, kjer so se bolehn Grki zdravili s soncem, zrakom, glasbo in dramo.

Atenski bolariji si ogledujejo Posejdon, ki ga je Atene, zaščitnica grške prestolnice, premagala. V ospredju stoji Zevs, ki meče strelo. Ta bronasti kip je izdelal Phidias, našli pa so ga v morju blizu otoka Erboje. Po grškem bajstvu sta bila Zevs in Posejdon brata.

»Vaphio« čaša, neprecenljiva umetnina neznane starosti. Četnje, da je mojstrovina davne stolarske umetnosti stara najmanj 3400 let. Na njej je upodobljen lov na divjega bika, ko se razjarjena žival ravno kmotu iz mreže. Našli so jo v grobišču v Vaphiu blizu Sparte.

Zato pa tudi noben narod in nobena doba ne bosta mogla mimo izklesanih dognanj o državi in državljanih, do katerih so se povzpeli na primer Periklej, Tukidides in Aristid; ne bo mogel mimo osre in hkrati trezne logike ter tenkih metafizičnih niti, kakor so jih stikali Aristotel, Plato, Sokrat in številne grške filozofske šole; ne bo mogel mimo junakov in tragičnih smatav, kakor sta jih narisala Sofoklej in Ajehil, niti mimo slapov Homerjevih šestencev, niti mimo Phidijevih kamnitih umetnin.

Grška zlata doba je bila zaokrožena in občečloveška, zato je njena omika postala resnično klasična: vsem poznejšim človeškim rodovom in dobam neusahljiv vir spominov, zgledov in opominov.

Zato je tudi naravno, da je vsako stoletje rado romalo nazaj v deželo, kjer rdeči mak hudomušno kima med zamisljenimi sivozelimi oljkami; rado zasledovalo poti, po katerih je blodil Odisej, ter hodilo okrog porušeni zidovi predzgodovinske Troje; rado podremalo v senci veličastnega Parthenona ali si ogledovalo olimpijski stadion, kjer so se atletski potegovali in tekmovali za lovovir venec.

Atene ne še danes privlačno mesto. Srečni Pausanias, oče vseh vodičev, ki jih je poznal, ko so bile zgradbe, ki sta jih postavljala Hadrian in Herodes Atticus, še nove! Ta je tedaj Grčije tako natanko popisal, da so starinoslovci skoraj 2000 let kasneje raziskovali grške znamenitosti po njegovih podatkih.

Ob vnožu te Akropole se je rodila grška drama. Tu so Ajehil, Evripid, Sofoklej in Aristofanes vsako leto privabliali številne množice, ki so jim bile globoko žalostne in duhovite šaloigre najljubša zabava. Klasična drama se je rodila v zboru, ki je nastopal v čast vinskemu bogu Dionizu. Le polagoma je iz njega izstopal igralec, ki je deklamiral množicam skozi smešno ali tragično krinko z veliko odprtino za usta, kakor če bi govoril z ojačevalcem. Kaj umljivo za pogansko deželo, bogato z vinom, da je imela vinskega boga v posebni časti. Ob praznikih, ki so jih posebej prirejali zanj, so pripustili v Dionizovo gledališče celo jetnike in zločince. Obiskovalci so za vstopnino plačevali svinčene novce po dva obola.

Večino zaklada, najdenega v Troji, Tireni in Mikenah, so spravili v atenski arheološki muzej, kjer hranijo tudi nešteto neprecenljivih kipov in posod.

Moral je biti resnično zlat dan, ko so se znamenitemu nemškemu starinoslovcu izpolnile življenjske sanje, da je ženi pokladal v rdečo ruto 8700 zlatih predmetov, ki jih je izkopal samo v Troji.

Ze Homer je omenil Mikene, češ »da plavajo v alatur. Schliemann je te besede — čeprav jih je zapisal pesnik — resno vzel ter začel kopati, dokler ni našel na najbogatejši zakladi, kar jih je kdaj zagledalo beli dan. Le odkritje Tutankamunovega groba, kjer so tudi našli velik zlat in alabastrov zaklad, je Schliemannovo najdbo nekoliko zasenčilo.

Celotna srednja grških evropev pred spomenikom neznane ženske. V hramu je upodobljen star grški junak s klasično šelade. Straherji imajo na glavah šepce, ki spominjajo na niske turške feze, bogate vezane telovnike, močno nagubane »stusancelce«; teane bele volnene hlače in iz sanje sošile južnjaške sandale.